

İBN ZÂFİR

(bk. ALİ b. ZÂFİR).

İBN ZAHİRE

(ابن زهيرة)

VIII-X. (XIV-XVI.) yüzyıllarda yaşayan,
Benî Mahzûm'a mensup
birçok âlimin yetiştiği bir aile.

Mekke asıllı olan aile İbn Zuheyre olarak da anılır. Daha sonra bazı fertleri Mısır ve Şam bölgelerine giderek yerleştiler. Ancak çoğu Mekke kadılığındaki görevleriyle tanınır.

Ebû Hâmid Cemâleddin Muhammed b. Abdullah b. Zahîre el-Kureşî el-Mahzûmî el-Mekkî (ö. 817/1414). 751 yılı Ramazan bayramında (2 Aralık 1350) Mekke'de doğdu. İlk öğreniminden sonra Halîl b. İshak el-Cündî, Takıyyüddin el-Harâzî, İzzüddin İbn Cemâa, Abdullah b. Es'ad el-Yâfiî ve diğer bazı âlimlerden başta *el-Muvaṭṭa'*, *Şaḥîḥ-i Buḥârî*, İbn Mâce'nin *es-Sünen'i* ve Şâfiî'nin *el-Müsned'i* olmak üzere önemli hadis kaynaklarını ve Cemâleddin el-Ümyûtî, İbn Arafe, İbn Abdülber es-Sübkî, Zeynüddin el-İrâkî gibi âlimlerden fıkıh okudu. Daha sonra Kahire, İskenderiye, Dimaşk, Halep, Humus, Kudüs ve Ba'lebek'e giderek buralarda hadis, fıkıh, fıkıh usulü, Arap edebiyatı, tarih ve şiir konularında bilgisini arttırdı; bilhassa hadis ve fıkıh alanlarında icâzet aldı. 770'te (1369) Mekke'ye döndü ve kırk yıl süreyle Mucâhidiyye, Gıyâsiyye, Resûliyye gibi medreselerde öğrenci yetiştirdi; bunların arasında Takıyyüddin el-Fâsî ile İbn Hacer el-Askalânî özellikle anılması gereken isimlerdir. Bu arada fetva makamına getirildi ve Tâif, Liyye, Zehrân, Yemen dolaylarından kendisine gelen pek çok kimseye fetva verdi. Hicaz bölgesinin başlıca Şâfiî âlimi olması sebebiyle bu mezhep mensuplarının "âlimü'l-Hicâz" dedikleri Ebû Hâmid, 800 (1398) yılında Mekke kadılığına getirildiyse de bir süre sonra azledildi. Ancak 806 Zilhiccesinde (Haziran-Temmuz 1404) aynı makama tekrar getirildi. Hayatının sonuna kadar bu görevden birkaç defa azledilip yeniden tayin edildi; bunun yanında hitabet ve hisbe görevlerini de yürüttü. 16 Ramazan 817 (29 Kasım 1414) tarihinde vefat eden Ebû Hâmid İbn Zahîre'nin bilinen eserleri, Abdülgaffâr el-Kazvî'nin *el-Hâvî's-şâgîr*'inin alışveriş bahsinden vesâyâ bölümüne kadar olan kısmı için yazdığı *Şerḥu'l-Hâvî* ile Zehrânîlar ve Adenliler'in

sorduğu soruların cevaplarını içeren risâleleridir.

Ebû'l-Berekât Kemâleddin Muhammed b. Muhammed b. Hüseyin b. Ali b. Zahîre el-Mahzûmî el-Mekkî (ö. 820/1417). 765 (1364) yılında Mekke'de doğdu. İlk öğreniminden sonra Kadı İzzeddin İbn Cemâa'nın derslerine devam etti; anne tarafından dedesi olan Şehâbeddin Ahmed b. Zahîre'den ders aldı ve Kemâleddin İbn Habîb'den hadis dinledi. Daha sonra Selâhaddin b. Ebû Ömer, İbn Ümeyle, Ebû'l-Fidâ İbn Kesîr ve diğer bazı hocalardan hadis rivayeti için icâzet alarak bu konuda ders vermeye başladı; Necmeddin İbn Fehd gibi şahısların onun ders halkasında bulunduğu bilinmektedir. İlmî meşguliyetinin yanında dedesi Şehâbeddin Ahmed'e vekâleten Mekke'nin hisbe işlerini de yürüttü. Bir ara gittiği Mısır'dan geri döndüğünde (808/1405-1406) Kadı Ebû Hâmid Muhammed b. Zahîre adına Mekke kadı nâibliğine ve hisbeyi yürütme görevlerine tayin edildi; fakat bir süre sonra Ebû Hâmid onun yerine oğlu Muhibbüddin'i getirince aralarındaki iyi ilişkiler bozuldu. Ardından Ebû Hâmid makamından alınıp 812 (1409) yılında iade edildikten sonra Ebû'l-Berekât'ı yeniden görevlendirdi (Fâsî, II, 288-289; İbn Hacer, VII, 246-247); Ebû Hâmid'in ölümünden sonra ise Mekke kadılığını, dergâhlar ve vakıfların yönetimini üstlendi. Fakat kadı nâibi Muhibbüddin ile aralarındaki rekabet sebebiyle 818'de (1415) bütün görevlerinden uzaklaştırıldı; ertesi yıl geri getirildiyse de kâdilkudâtın gayretleriyle tekrar azledildi ve bir yıl sonra da vefat etti. Kaynaklarda herhangi bir eserine rastlanmamıştır.

Ebû's-Saâdât Muhammed b. Ebû'l-Berekât Muhammed b. Muhammed b. Hüseyin b. Ali b. Zahîre (ö. 861/1457). 795 (1393) yılında Mekke'de doğdu. Ebû'l-Berekât İbn Zahîre'nin oğludur. İlk öğrenimini burada tamamladıktan sonra Gıyâseddin Kilânî, Ebû Hâmid İbn Zahîre ve İbnü'l-Cezerî'den fıkıh okudu. Usul ve akaid gibi konuları Ebû Abdullah el-Vânûgî ve o sıralarda Mekke'de mucâvir bulunan Bisâtî'den öğrendi. Başta İbn Hacer el-Askalânî olmak üzere ünlü muhaddislerden hadis dinledi. Nûreddin el-Heysemî ve İbnü'l-Mülâkkın gibi hocalardan icâzet aldı. 812'de (1409) babasının yerine Mekke kadılığına, 820'de (1417) hatipliğe, iki yıl sonra da bunlara ilâveten Mescid-i Harâm nezâretine ve hisbe idaresinin başına getirildi. Bu görevler sırasında bakan azledilip tekrar tayin edildi. 827'de

(1424) Kahire'ye giderek bazı resmî görevlerde bulunduktan sonra Mekke'ye döndü ve yine birkaç defa kadılığa getirilip uzaklaştırıldı. 846 yılı Rebûlevvel ayında (Temmuz 1442) Mekke kadılığından ayrıldı. Medine'ye giderek fıkıh, usul ve diğer dinî ilimleri okuttu. 861 yılı Safer ayında (Ocak 1457) vefat ettiği zaman Mekke kadısı idi (Sehâvî, IX, 214-216). Ebû's-Saâdât İbn Zahîre'nin kaynaklarda adı geçen eserleri şunlardır: *Tekmiletü Şerḥi'l-Hâvî* (hocası Ebû Hâmid İbn Zahîre'nin *Şerḥu'l-Hâvî*'sine yazılmış bir tekmiledir); *Ta'lik 'alâ Cem'î'l-cevâmî'* (Tâceddin es-Sübkî'nin fıkıh usulüne dair eseri üzerine yazılmış açıklamalardan ibarettir); *el-Menâsik*; *Zeyl 'alâ Ṭabaḳâti'l-fukahâ'* (Sübkî'ye ait eserin zeylidir).

Ebû'l-Tayyib Muhibbüddin Ahmed b. Muhammed b. Muhammed b. Muhammed b. Hüseyin (ö. 885/1480). 825 (1422) yılında Mekke'de doğdu. Ebû's-Saâdât İbn Zahîre'nin oğludur. İlk öğreniminden sonra İbnü'l-Cezerî'nin derslerine devam etti. Takıyyüddin el-Makrîzî ve Takıyyüddin İbn Fehd gibi hocalardan hadis dinledi ve bir kısmından icâzet aldı. Fıkıh konusunda babasından ve Kemâleddin el-Asyûtî'den faydalandı (Sehâvî, II, 190-191). Meânî, beyân, kelâm ve tasavvuf gibi çeşitli ilimleri tahsil edip 839'da (1435-36) Makrîzî, Yahyâ b. Muhammed el-Mağribî, Alemüddin Ahmed el-Ahnâî ve Ebû'l-Kâsım Muhibbüddin en-Nüveyrî gibi devrin önde gelen âlimlerinden icâzet aldı. 847 (1443) yılında babasına niyâbeten, onun ölümü üzerine de asâleten Mekke kadısı oldu. Bir süre sonra azledildiyse de ardından Mescid-i Harâm nezâreti ve Cidde kadılığı da uhdesine verilerek tekrar Mekke kadılığına getirildi. Daha sonra bu vazifelerden yine azledildi ve ölümüne kadar resmî görevlerden uzak olarak öğretim ve fetva ile meşgul oldu. Kendisini gördüğünü belirten Sehâvî onun, amcazadesi Fahreddin b. Ebû Bekir'in hac ve umredeki noksanlıklardan dolayı kesilmesi gereken kurbanlara dair risâlesine bir red-diye yazdığını söyler (*ed-Ḍau'ü'l-lâmi'*, II, 191).

Ebû Hâmid Cemâleddin Muhammed b. Muhammed b. Ebû Bekir b. Ali b. Zahîre el-Kudsî (ö. 888/1483). 820 (1417) yılında Kudüs'te doğduğu (Brockelmann, *GAL Suppl.*, II, 40) ve 843'te (1439-40) Kahire'ye giderek hayatının sonuna kadar Mısır ve Kahire'nin tarih-coğrafyası üzerine eser yazmakla uğraştığı sanılmaktadır. *el-Fezâ'ilü'l-bâhire fî meḥâsini Mısır ve'l-Kâhire* adlı eser (nşr. Mustafa es-Sekkâ-

Kâmil el-Mühendis, Kahire 1969) ona nisbet ediliyorsa da (Brockelmann, GAL, II, 52, 164; Suppl., II, 40) bu nisbet kesin değildir (aş. bk.; *el-Fezâ'ilü'l-bâhire*, Kâmil el-Mühendis'in girişi, s. dâl, hâ).

Ebû Bekir b. Ali b. Ebû'l-Berekât Muhammed b. Muhammed b. Hüseyin el-Kureşî el-Mekkî (ö. 889/1484). 838'de (1435) Mekke'de doğdu. Ebû'l-Berekât İbn Zahir'e'nin torunudur. İlk öğreniminden sonra özellikle amcası Ebû's-Saâdât ile Ebû'l-Feth İbnü'l-Merâgî ve Takıyyüddin İbn Fehd'den hadis dinledi. Ayrıca Zeynüddin ez-Zerkeşî, İbnü'l-Furât, İbn Hacer el-Askalânî ve Makrîzî'den hadis rivayeti konusunda icâzet aldı. Fıkıh, Arap edebiyatı, meânî ve beyân gibi ilimlerde kardeşi Ömer b. Ali'den istifade etti. 858'de (1454) Mekke'de İbnü'l-Hümâm'ın ders halkasına katıldı. 862 (1458) yılında Mısır'a gitti ve burada Sâlih b. Ömer el-Bulkinî, İbnü'd-Deyrî, İzzeddin el-Hanbelî'den hadis, Muhammed b. Muhammed el-Merzûk ve diğer önde gelen hocalardan fıkıh usulü öğrendi. Kendisini 871'de (1466-67) Mekke'de gördüğünü belirten Sehâvî özelliklerinden, hocalarından ve okuduğu metinlerden geniş şekilde bahsetmektedir (*ed-Đav'ü'l-lâmî*, XI, 58-61). Mekke'de Mescid-i Harâm'da hatiplik, bir kısım vakıfların murakabesi ve Cidde kadılığı gibi görevlere getirilen Ebû Bekir İbn Zahir Mekke'de vefat etti ve Cennetü'l-muallâ'da ailesinin diğer fertlerinin yanına gömüldü.

Eserleri. 1. *Ğunyetü'l-fakır fi hükmi hacci'l-ecir*. Hacca gidemeyen kimsenin yerine bedel göndermesi konusunu işleyen eserin bir nüshası Paris Bibliothèque Nationale'deki bir mecmua içinde bulunmaktadır (De Slane, s. 668). 2. *Kifâyetü'l-muhtâc ile'd-dimâ'il-vâcibe 'ale'l-mu'temir ve'l-hâc*. Umre yahut hac yapan kişinin kesmesi gereken kurbanlarla ilgili olan eserin bir nüshası Berlin Staatsbibliothek'te (Ahlwardt, III, 477), diğer bir nüshası Dârü'l-kütübî'l-Misriyye'de (Hidviyye, nr. 266/3) kayıtlıdır. 3. *Bulâğu's-sü'l fi başi Ravzati'r-Resûl* (Sehâvî, XI, 59; *Keşfü'z-zunûn*, I, 254).

Ebû İshak Burhâneddin İbrâhim b. Ali b. Muhammed b. Muhammed el-Kureşî el-Mahzûmî el-Mekkî (ö. 891/1486). 825 (1422) yılında Mekke'de doğdu. Ebû Bekir İbn Zahir'e'nin kardeşidir. İlk öğreniminden sonra amcası Kadî Ebû's-Saâdât İbn Zahir'e, Ahmed b. İbrâhim el-Mürşidî ile Muhammed b. Ali ez-Zemze-

mî, Ebû'l-Feth İbnü'l-Merâgî, Ebû'l-Ferec İbn Ayyâş, Şevâitî ve diğer bazı âlimlerden başta hadis olmak üzere çeşitli ilimleri öğrenerek hocalarının çoğundan icâzet aldı. İlimini geliştirmek amacıyla 851 (1447) ve 853 (1449) yıllarında Kahire'ye gitti; her iki seyahatinde de birer yıldan fazla kalıp İbn Hacer el-Askalânî, Kemâleddin İbnü'l-Hümâm, Şerefeddin Yahyâ el-Münâvî, Muhyiddin Kâfiyeci ve Süyûtî'nin babası Kemâleddin Ebû Bekir gibi hocalardan faydalandı. Daha sonra Mekke'ye dönerek buranın kadılığını yürüttü. Yaşadığı dönemde Hicaz'ın başta gelen âlimi sayılıyordu. 6 Zilkade 891 (3 Kasım 1486) tarihinde Mekke'de vefat etti. Yurkarda Cemâleddin İbn Zahir'e'ye ait olabileceği söylenen *el-Fezâ'ilü'l-bâhire* adlı eser ona da nisbet edilmektedir.

Muhammed b. Ebû's-Suûd b. İbrâhim b. Zahire (ö. 940/1534). Mekke'de doğmuş olması muhtemeldir. Kaynaklarda verilen bilgilere göre Kansu Gavri zamanında Mısır'da suçsuz yere hapsedilmiş, Memlükler'le Osmanlılar arasındaki savaşın başlangıcında hapiste bulunanlar tahliye edilirken kendi salıverilmemiş, ancak Kansu Gavri'nin ölümünden sonra Tomanbay tarafından serbest bırakılmıştır. Yavuz Sultan Selim Mısır'a vardığında ziyaretine gelen Muhammed b. Ebû's-Suûd'a ikram ve ihsanlarda bulundu ve ona Mekke'ye göndereceği sadakaları dağıtma görevini verdi. Hayatının sonuna kadar Mekke'de yaşayan Muhammed b. Ebû's-Suûd 940 (1534) yılında, İbnü'l-İmâd el-Hanbelî'ye göre ise 926'da (1520) vefat etti. Kaynaklarda *el-Ahğârü'l-müştefâde fimen veliye Mekke'te'l-Mükerrime min Âli Katâde ve Urcâzetü Câmî'ati'l-cevâhir fi matla'i'l-kevâkibi's-sâbite* adlı eserleri zikredilmektedir.

Muhammed Cârullah b. Muhammed b. Ebû Bekir b. Ali b. Zahire (ö. 960/1553 [?]). Mekke'de doğdu. Öğrenimi ve hocaları hakkında bilgi yoktur; ölüm tarihi de ihtilâfıdır. Abdüssâhib İmrân ed-Düceyî onun 960 (1553) yılında (*A'lâmü'l-Arab*, II, 227), Ziriklî ise 986'da (1578) (*el-A'lâm*, VII, 269) öldüğünü söylerken diğerleri (meselâ bk. Serkîs, s. 150; Abbas el-Kummî, I, 345; Tebrîzî, VIII, 87) 960'ta (1553) hayatta olduğunu nakletmektedir. Mekke'de yaşadığı ve fetva vermekle görevlendirildiği bilinmektedir. *el-Câmî'u'l-laîf fi faizli Mekke ve ehlihâ ve binâ'i'l-Beyti's-şerîf* (Kahire 1922, 1938, 1972, 1973; Beyrut 1399/1979; nşr. F. Wüstenfeld, *Ahğârü Mekkete'l-müşerrefe*, Göttingen

1275 hş., II. cildi) ve *Fazlı'l-İlmi's-şerîf ve ehlihî ve tâlibih ve mâ verede fihî mine'l-âyâtî'l-'azîme ve'l-ahğârî'l-kerîme ve'l-âğârî'l-cesîme* ([nşr. Abdülkâdir Ahmed Abdülkâdir, *Âfâku's-şekâfe ve't-türâs*, sy. 13, Dübey 1417/1996 içinde], s. 63-77) adlı eserler kendisine nisbet edilmektedir.

Ali b. Cârullah b. Ebû'l-Yümn Muhammed b. Ebû Bekir (ö. 1010/1601). Mekke'de dünyaya geldi. Doksan yaşından sonra öldüğüne dair rivayet dikkate alınırsa 920 (1514) civarında doğduğu kabul edilebilir. Tahsil hayatı ve hocaları hakkında yeterli bilgi mevcut değildir. Fesahat ve belâgat konusunda etkileyici olduğu ve Haremeyn hatipliğinin yanında ders okuttuğu bilinmektedir. Abdurrahman el-Mürşidî, Şehâbeddin el-Hafâcî ve Abdülkâdir et-Taberî yetiştirdiği meşhur öğrencilerdendir. Ondan öğrendikleriyle emsallerini geçtiğini belirten Hafâcî hocasını saygı ve övgü ile anmaktadır (*Reyhâne'tü'l-elibbâ*, I, 440). Ali b. Cârullah'a nisbet edilen eserlerden yalnız *Fetâvâ İbn Zahir'e* günümüze ulaşmıştır (el-Mektebetü'l-Ezheriyye, nr. 213/2). Bunun dışında *Hâşiye 'alâ Şerhi't-Tavzîh*, *Hâşiye 'alâ Şerhi İsmâğü'l-l-Kâdî Zekeriyâ, Tezkire müfide* (*Tezkire Zahirîyye*) ve *Reşfü's-şürbâtî's-seniyye min mezci el-fâzî'l-Ecrûmiyye* adlı eserleri kaynaklarda zikredilmektedir (*İzâhu'l-meknûn*, II, 542; *Hediyetü'l-'ârifin*, I, 751).

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Zahir'e, *Fezâ'ilü'l-bâhire fi mehasini Mısır ve'l-Kâhire* (nşr. Mustafa es-Sekkâ – Kâmil el-Mühendis), Kahire 1969, Kâmil el-Mühendis'in girişi, s. cîm-hâ; Fâsî, *el-'İkdü's-şemîn*, II, 53-59, 287-290; İbn Kadî Şühbe, *Tabakâtü's-Şâfi'îyye* (nşr. Abdülâlm Han), Haydarâbâd - Dekken 1400/1980, IV, 71; İbn Hacer, *İnbâ'ü'l-ğumr*, VII, 157-158, 246-247; Takıyyüddin İbn Fehd, *Lağzû'l-elhâz*, Beyrut, ts. (Dârü ihyâi't-türâsî'l-Arabî), s. 252-253, 255, 267; Sehâvî, *ed-Đav'ü'l-lâmî*, Beyrut, ts. (Dârü mektebeti'l-hayâtî), I, 88-99; II, 190-192; VIII, 93-95; IX, 77-78, 214-216; XI, 58-61, 105; Süyûtî, *Naẓmü'l-'iğyân*, Beyrut, ts. (el-Mektebetü'l-ilmiyye), s. 17-22, 167-168; *Keşfü'z-zunûn*, I, 254; II, 577; Hafâcî, *Reyhâne'tü'l-elibbâ*, I, 440; İbnü'l-İmâd, *Şezerât*, VII, 125, 350; VIII, 146; Muhibbî, *Hulâsatü'l-eşer*, III, 150-151; De Slane, *Catalogue des manuscrits arabes de la Bibliothèque Nationale*, Paris 1883-95, s. 668; Ahlwardt, *Verzeichnis*, III, 477; Serkîs, *Mu'cem*, I, 150; *İzâhu'l-meknûn*, II, 542; *Hediyetü'l-'ârifin*, I, 751; Brockelmann, GAL, II, 52, 132, 164; Suppl., II, 40; Tebrîzî, *Reyhâne'tü'l-edeb*, Tebriz, ts., VIII, 87; Ziriklî, *el-A'lâm*, I, 23; V, 48; VII, 51, 269; Kehhâle, *Mu'cemü'l-mu'ellifin*, III, 68; IX, 274; X, 24, 221; XII, 50; Abdüssâhib İmrân ed-Düceyî, *A'lâmü'l-Arab fi'l-'ulûm ve'l-fünûn*, Necf 1386/1966, II, 227;

Abbas el-Kummî, *el-Künâ ve'l-elkâb*, Beyrut 1983, I, 345; M. Habîb el-Hîle, *et-Târîh ve'l-mü-errihûn bi-Mekke*, Mekke 1994, s. 88-90, 136, 192; Michail Cook, "Abû Hâmid al-Qudsî", *JSS*, XXVIII/1 (1983), s. 85-95; Ali Ekber Ziyâî, "İbn Zâhire", *DMBİ*, IV, 165-168.

RIZA KURTULUŞ

İBN ZÂKÛR

(ابن زكور)

Ebû Abdillâh Muhammed
b. Kâsım b. Muhammed b. Zâkûr
el-Fâsî el-Mağribî
(ö. 1120/1708)

Edip, şair, fakih ve tarihçi.

1076'da (1665) Fas şehrinde doğdu; tanınmış ailelerden İbn Zâkûr'a mensuptur. Dil, edebiyat, şiir, belâgat, tarih, fıkıh, hadis, usul, tıp, astronomi gibi çeşitli ilim dallarında zamanının meşhur âlimlerinden ders aldı. Bunlar arasında başta dil, edebiyat ve şiir üstadı Ebû Ali el-Yûsî olmak üzere Ebû İsâ Muhammed Mehdi el-Fâsî, Muhammed b. Tayyib el-Kâdirî ve Fas Kadısı Ebû'l-Abbas Ahmed b. Muhammed el-Hârisî gibi âlimler sayılabilir. Daha sonra tahsilini ilerletmek, Tıtvân ve Ceza-yir'deki akrabalar kabirleriyle sâlih ve âriflerin türbelerini ziyaret etmek amacıyla seyahate çıktı. Merakeş'te Ebû'l-Abbas el-Attâr'dan İbn Sînâ'nın *el-Urcûze fi't-tıbb*'ını okuyup Tıtvân'da Ebû'l-Hasan Ali Bereke'nin, Ceza-yir'de Muhammed b. Muhammed b. Abdülmü'min el-Hasenî gibi âlimlerin ders halkalarına katıldı ve çeşitli icâzetler aldı. Bu seyahatlerin onun olgunlaşmasını, bilgi ve tecrübe kazanmasını büyük oranda etkilediği görülür. 20 Muharrem 1120'de (11 Nisan 1708) Fas şehrinde vefat etti.

Dindar bir kişiliğe, güçlü bir hâfizaya ve keskin bir zekâyâ sahip olan İbn Zâkûr on üç-on dört yaşlarında iken şiir söylemeye başlamış ve methiye, mersiye, gazel, zehriyyât, rebîyyât, mev'iza, ihvâniyyât gibi geleneksel formlarda ve müveşşah türünde, ayrıca bazı ilmi konuları açıkladığı didaktik tarzda birçok manzume kaleme almıştır. Çoğu hocaları ile evliyâ, meşâyih ve sâlih kişiler hakkında düzenlenmiş olan methiyelerinde mübalağaya kaçmış ve sunî sanatlara yönelmişse de duygularındaki yoğunluk ve samimiyet daha ön planda görülür. Bu manzumelerinden hocası Ali Bereke için yazdığı en beğenilenlerinden biridir. Mersiyelerinde acıma ve yakınmadan ziyade kişinin erdemlerini dile getirmiş, derin tecrübe ve ruhi coşkudan

yoksun olan gazellerinde ise mânevî güzelliğinden çok fizikî güzellikleri tasvir etmiştir. Endülüs ve Mağrib şiirinde yaygın olan zehriyyât ve rebîyyâtta da canlı biçimde tabiat, kır, bahçe, çiçek ve baharı tanımlayan edebî sanatlarla dolu örnekler vermiştir. Zühd ve takva sahibi olmasına rağmen bazı şiirlerinde geleneğe uyarak hamriyyât ve nesîbe de yer verdiği görülür. Şiirin geleneksel formlarını işlemedeki zayıflığını müveşşah türünde gösterdiği başarıyla kapatan İbn Zâkûr, Endülüs'ün en meşhur müveşşahlarına nazireler yazmış ve bunları güç anlaşılır edebî sanatlarla, tarihî telmihler ve göz alıcı tasvirlerle bezemiştir. Müveşşah türü şiirlerinde işlediği temalar gazel, medih ve tasvirdir. Hutbe ve mektuplarıyla bazı kitaplarının mukaddimelerinde seci zayıflığı ve kısmen rekâket bulunan sanatlı bir edebî üslûp kullanmasına rağmen ilmi çalışmalarında yalın ve açık bir anlatım tarzı takip ettiği görülür.

Eserleri. 1. *Neşrû ezâhîrî'l-bustân fi men ecâzenî bi'l-Cezâ'ir ve Tıtvân min fuzalâ'l-ekâbir ve'l-âfân*. Cezayir ve Tıtvân'daki icâzet aldığı hocalarının biyografileriyle onlardan okuduğu kitaplardan bahseden fehrese türü bir seyahatnâmedir (Cezayir 1319; Rabat 1387/1967). 2. *Mikbâsü (Mî'yârü)'l-fevâ'id fi şerhi mâ hafîye mine'l-Kalâ'id (Tezyînü Kalâ'id)'l-ikyân bi-ferâ'idü't-tibyân, Ferâ'idü't-tibyân 'alâ Kalâ'idü'l-ikyân*. Feth b. Hâkân el-Kaysî'nin *Kalâ'idü'l-ikyân* adlı biyografisine yazılmış bir hâşiyedir (Rabat el-Hizânetü'l-âmmе, nr. 2291). 3. *el-Mu'ribü'l-mübîn 'an mâ tezammenehü'l-Enisü'l-mu'rib ve Ravzatü'n-nisrîn*. İbn Ebû Zer'in *el-Enisü'l-mu'rib biravz'l-kurtâs fi aḥbâri mülûkî'l-Mağrib ve târîhi medîneti Fâs* ve İbnü'l-Ahmer'in *Ravzatü'n-nisrîn* adlı biyografik eserlerinin muhtasarıdır; müellifin adı zikredilmeksizin *Cem'ü tevârihi Medîneti Fâs* adıyla ve İtalyanca bir mukaddimeyle birlikte neşredilen eser (Roma 1295/1878) daha sonra Fas'ta da (ts.) basılmıştır. 4. *'Unvânü'n-nefâse fi şerhi (Divâni)'l-Ḥamâse*. Ebû Temmâm'ın *el-Ḥamâsetü'l-kübrâ* adlı şiir antolojisinin şerhidir (Dârü'l-kütüb'z-Zâhiriyye, nr. 317-318). 5. *Tefricü'l-küreb 'an kulûbi ehli'l-ereb (edeb) fi mâ'rifeti Lâmiyyeti'l-'Arab*. Şenferâ'nın *Lâmiyyetü'l-'Acem* adlı kasidesinin şerhi olup Zemahşerî'nin aynı kasideye yazdığı şerhle birlikte basılmıştır (*A'cebü'l-'aceb fi şerhi'l-Lâmiyyeti'l-'Arab*, Kahire 1328). 6. *İzâhu'l-mübhem min Lâmiyyeti'l-'Acem*. Tuğ-

râ'nin *Lâmiyyetü'l-'Acem* adlı kasidesinin şerhidir (Zirikî, VII, 230). 7. *en-Nefehâtü'l-ereciyye ve'n-nesemâtü'l-be-nefseciyye bi-neşri mârâka (rakka) min makâşidi'l-Ḥazreciyye*. Abdullah b. Osman el-Hazrecî'nin aruza dair *el-Kaşîdetü'l-Ḥazreciyye*'sinin şerhidir (Brockelmann, *GAL Suppl.*, I, 545-546). 8. *el-Cûd bi'l-mevcûd fi-şerhi'l-Makşûr ve'l-memdûd*. İbn Mâlik et-Tâî'nin *Tuḥfetü'l-mevdûd fi'l-makşûr ve'l-memdûd* adlı 164 beyitlik didaktik manzumesinin şerhidir (Abdülhafîz Mansûr, s. 343). 9. *er-Ravzatü'l-ceniyye fi-zâbı's-seneti's-şemsiyye (er-Ravzatü'l-ceniyyetü'z-zâbı'ta li's-seneti's-şemsiyye, Urcûze fi't-tevkîl ve hisâbi eyyâmî'l-âm)*. Yılın günleri, takvim ve yıldız hesaplarıyla ilgili bir kasidedir (M. Haccî, s. 502). 10. *er-Ravzû'l-erîz (erîc) fi bed'i't-tevşîh ve munteka'l-karîz*. İbn Zâkûr'un divanıdır. Başlarda kafiyelerine göre alfabetik sırayla dizilen şiirlere daha sonra yeni yazılanlar düzensiz olarak eklenmiştir. Müellif nüshası Abdülhay el-Kettânî'nin özel kitaplığında bulunan divanın Rabat'taki el-Hizânetü'l-âmmе'de de başka bir nüshası mevcuttur (nr. V, 189). Abdullah Kennûn el-Hasenî divandan seçtiği manzumeleri *el-Munteḥab min şî'ri İbn Zâkûr* adıyla yayımlamıştır (Kahire 1942, 1966).

İbn Zâkûr'un kaynaklarda adı geçen diğer eserleri de şunlardır: *eş-Şanı'u'l-bedî' fi şerhi'l-Hillîyyeti zâtî'l-bedî'* (Saffiyüddin el-Hillî'nin *el-Kâfiyetü'l-bedî'ye*'sinin şerhi), *ed-Dürretü'l-meknûze fi-tezyîli'l-Urcûze* (İbn Sînâ'nın tıbbâda ir kasidesinin zeyli) *Mî'râcü'l-vüṣûl ilâ semâvâtî'l-uṣûl* (Cüveynî'nin *el-Varakât* adlı usul kitabının nazma çekilmiş şekli), *el-İstişfâ mine'l-elem bi-zikri şâhibi'l-'Alem (el-İstişfâ mine'l-elem fi't-telezüz bi-zikrâ âşâri şâhibi'l-'Alem*; Şeyh Abdüsselâm b. Meşîş'in seçeresi), *Enfe'u'l-vesâ'il fi eblağî'l-ḥuṭab ve ebede'r-re-sâ'il*, *el-Hüsâmü'l-meslûl fi kaşri'l-mef'ûl 'ale'l-fâ'il ve'l-fâ'il 'ale'l-mef'ûl*, *el-Hulletü's-siyerâ' fi ḥadişi'l-Berâ'* (DMBİ, III, 612-613).

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Zâkûr, *Tefricü'l-küreb 'an kulûbi ehli'l-ereb fi mâ'rifeti Lâmiyyeti'l-'Arab* (Zemahşerî, *A'cebü'l-'aceb fi şerhi Lâmiyyeti'l-'Arab* içinde), Kahire 1328, s. 59-91; a.mlf., *el-Munteḥab min şî'ri İbn Zâkûr* (nşr. Abdullah Kennûn), Kahire 1966, neşreden giriş, s. 8-22; Ebû Abdullâh Muhammed b. Tayyib el-Alemî, *el-Enisü'l-mu'rib*, Fas 1315/1897, s. 19-38; Kâdirî, *Neşrû'l-meşânî*, III, 201-204; E. Lévi-Provençal, *Les Historiens des Chorfa*, Paris 1922, s. 264, 269, 287-290, 403; Brockelmann, *GAL*, I, 26;